

WKŁAD CZĘSTOCHOWSKIEGO ŚRODOWISKA AKADEMICKIEGO W ROZWÓJ METODOLOGII BADAŃ NAD PORADNICTWEM ZAWODOWYM W POLSCE. CZĘŚĆ 1

Daniel Kukła

ORCID: 0000-0003-1907-0933

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

e-mail: d.kukla@ujd.edu.pl

THE CONTRIBUTION OF THE CZĘSTOCHOWA ACADEMIC COMMUNITY TO THE DEVELOPMENT OF RESEARCH METHODOLOGY ON CAREER GUIDANCE IN POLAND. PART 1

Keywords: career guidance, work pedagogy, career guidance methodology, Jan Długosz University in Częstochowa

Abstract. The study shows the current teaching achievements and the contribution to the development of research on career guidance in Poland of the academic community of Częstochowa. Analyze based on the literature on the subject and source materials from the archives of private employees – initially of the Pedagogical University, and today – of the Jan Długosz University in Częstochowa. At the beginning, the historical outline of the development of career counseling in Poland was presented in order to demonstrate the originality of the activities of the characterized research environment. The beginnings of the development of the field of study, the structure of the teaching and research staff and the achievements of its members, as well as a list of research carried out at the university in Częstochowa were presented.

Słowa kluczowe: poradnictwo zawodowe, pedagogika pracy, metodologia poradnictwa zawodowego, Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

Streszczenie. W opracowaniu ukazano dotychczasowy dorobek dydaktyczny i wkład w rozwój badań nad poradnictwem zawodowym w Polsce częstochowskiego środowiska akademickiego. Analizy dokonano na podstawie literatury przedmiotu i materiałów źródłowych będących w archiwach prywatnych

pracowników – początkowo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, a dziś – Uniwersytetu Jana Długosza w Częstochowie. Na wstępie przybliżono rys historyczny rozwoju poradnictwa zawodowego w Polsce, by na jego tle wykazać oryginalność działań charakteryzowanego środowiska badawczego. Przedstawiono początki kształtowania się kierunku studiów, budowę kadry dydaktyczno-badawczej i osiągnięcia jej członków oraz wykaz badań realizowanych na częstochowskiej uczelni.

Zarys rozwoju dyscypliny i główne nurty metodologiczne w badaniach nad poradnictwem zawodowym w Polsce

Początki metodologii poradnictwa zawodowego w Polsce wiążą się z działalnością Jana Władysława Dawida, Anieli Szycówny oraz Józefy Joteyko, którzy zajmowali się metodami wspierania rozwoju uczniów z myślą o ich przygotowaniu do pracy zawodowej w życiu dorosłym. Instytucjonalne wsparcie uczniów i dorosłych w poszukiwaniu optymalnego zawodu rozwinęło się w okresie międzywojennym, nie było jednak powszechne. Nie istniał krajowy system poradnictwa zawodowego, korzystano z metod i technik (testów) wypracowanych przez psychologię stosowaną, która w odniesieniu do porad zawodowych przyjęła nazwę psychotechniki (zob. Bańka, Trzeciak, 2017; Budkiewicz, Kączkowska, 1987; Łapot, 2020a; 2020b). W PRL-u, w okresie stalinowskim status psychologii został podważony, co odbiło się niekorzystnie na rozwoju poradnictwa zawodowego. Jedną z jego współtwórców, Wanda Rachalska pisała, iż swoiste wyjście z podziemia następowało stopniowo w latach 60. i 70 XX w. Poradnictwo zawodowe połączono z wychowawczym, tworząc trójstopniowy system:

- rejonowe (miejskie) poradnie wychowawczo-zawodowe,
- wojewódzkie poradnie wychowawczo-zawodowe,
- Centralny Ośrodek Metodyczny Poradnictwa Wychowawczo-Zawodowego.

Administracyjnie poradnie współtworzyły system oświaty, wspierając pracę szkolnictwa (Rachalska, 1994/1995, s. 17).

Koncepcja łączenia wychowania z przygotowaniem do zawodu, w założeniu – słuszna, w praktyce doprowadziła do zmajoryzowania spraw poradnictwa zawodowego przez poradnictwo wychowawcze. Przybliżając stosowaną wówczas metodologię poradniczą, Jolanta Lenart pisze, iż w okresie tym wdrożono metody: wpływu indywidualnego (oparte na perswazji i dyskusji), interwencji w organizację środowiska wychowawczego oraz wpływu sytuacyjnego. Badaczka podkreśla, że żadna z wymienionych metod nie zapewniała partnerskich relacji między doradcą a podmiotem korzystającym z usługi. Stosowano podejście

typowe dla tzw. poradnictwa dyrektywnego, obecnego w instytucjach państwowych. Większość ekspertów na tym polu nie interesowała się możliwościami zdywersyfikowanych organizacyjnie oraz metodycznie systemów (państwowych i prywatnych) poradnictwa z Zachodu (Lenart, 2020, s. 308–309).

Po 1989 r. – wraz z przejściem polskiej gospodarki od modelu zarządzanego centralnie do modelu wolnorynkowego – zmieniły się potrzeby społeczeństwa w zakresie poradnictwa i wyzwania poradnictwa zawodowego. Poradnictwa nie ograniczano do czasu kształcenia, rozwijała się koncepcja doradzania w zakresie rozwoju życiowego i kariery zawodowej. Dziś poradnictwo jest dostarczane przez zróżnicowane podmioty – państwowe i prywatne, na poziomie wojewódzkich i powiatowych urzędów pracy, serwisów zatrudnienia. Nadal jednak widoczna jest dysproporcja między teorią a praktyką, która bazuje na tradycyjnym modelu spotkań i konsultacji indywidualnych (Lenart, 2020, s. 314).

Przewartościowanie w metodologii badań poradoznawczych nastąpiło pod wpływem konstruktywizmu i interakcjonizmu symbolicznego. Punktem wyjścia w badaniach nad zrozumieniem życia społecznego uczyniono życie codzienne, małe narracje i relacje na linii klient – doradca. Rzeczywistość społeczną postrzegano jako sumę indywidualnych przeżyć i doświadczeń ludzi, nie zaś świat tworzony przez instytucje i grupy społeczne. Praktykę poradniczą traktowano jako sferę komunikacji społecznej (teoretykom odmówiono uprzywilejowanej roli wobec praktyków poradnictwa, bowiem porada „staje się” w procesie komunikacji między podmiotami doradcy i klienta, nie natomiast w ramach sztywnych ram narzuconego modelu działania poradniczego). Andrzej Ładyżyński i Aleksandra Aszkiełowicz zauważają:

Nie przesądza to jednak o tym, że teoria poradnictwa – poradoznawstwa tworzy się wyłącznie w praktycznej relacji poradniczej. Jest to bowiem wiedza, która stanowi rezultat różnorodnych zabiegów mentalnych badaczy poradoznawców. Ta zróżnicowana wiedza poradoznawcza nie układa się dziś w klarowną strukturę, a raczej tworzy swoistą mapę problemową. Swoją część mogą do niej dołączać doradcy praktycy, ale jej zintegrowanie pozostaje nadal zadaniem badaczy poradoznawców (Ładyżyński, Aszkiełowicz, 2020, s. 132–134).

Alicja Kargulowa wyróżniła trzy współczesne rodzaje poradnictwa: dyrektywne, liberalne, dialogowe. Odzwierciedlają one różne koncepcje metodologiczne: behawioralną, humanistyczną i poznawczo-rozwojową. Według badaczki w poradnictwie można wyróżnić następujące nurty:

- egzystencjalny – całonizowy w poradnictwie nieprofesjonalnym,
- technologiczno-edukacyjny,
- ideologiczno-etatystyczny,
- antropologiczno-etyczny,
- psychoterapeutyczny,
- postmodernistyczny eklektyzm (Ładyżyński, Aszkiełowicz, 2020, s. 136).

Poradnictwo kariery – jako przedmiot analiz i badań – wymaga podejścia interdyscyplinarnego, ponieważ interpretacja tej aktywności ludzkiej wymaga korzystania z takich obszarów wiedzy, jak: ekonomia, psychologia, psychiatria, filozofia, religioznawstwo, wiedza o sztuce, ekologia, teologia, antropologia. Metodologia badań oraz ich interpretacja w dużej mierze kształtowane są przez dyscyplinę, w której obrębie prowadzi się analizy poradnictwa. Anna Bilon pisze, iż „najogólniej jednak można stwierdzić, iż w poradnictwie kariery (a właściwie poradownictwie) stosuje się zarówno badania generalizujące, jak i badania diagnostyczne” (Bilon, 2013, s. 44).

Można zauważyć, że badania skupione na karierze (życiu zawodowym) są próbami odpowiedzi na następujące pytania:

- czym jest współczesna kariera,
- jak rozwija się kariera współczesnego człowieka (w tym także: jakich tranzykcji doświadczają współcześni ludzie),
- jakie wzory karier mogą występować we współczesnym świecie,
- jakie konsekwencje dla życia zawodowego i pozazawodowego człowieka niosą za sobą współczesne zmiany społeczne, takie jak globalizacja, kryzys gospodarczy, rozwój technologii, migracje, neoliberalna polityka itd. (Bilon, 2013; por. też. Arthur, Lawrence, 1998, s. 6).

Zdaniem Bilon, badania prowadzone w celu uzyskania odpowiedzi na powyższe pytania zaliczyć można do dwóch nurtów. Pierwszym z nich jest nurt klasyczny, w którym badań dokonuje się niejako „w obrębie” dominującego dotychczas paradygmatu, przez który rozumiem nie tyle paradygmat w obrębie nauki, zaproponowany przez Thomasa Kuhna, ile całokształt sposobów postrzegania rzeczywistości społecznej, w tym praktyki poradnictwa. W obrębie nurtu klasycznego wciąż prowadzi się badania, zakładając, że rozwój kariery jest procesem linearnym, oraz stosuje się klasyczne teorie, takie jak wymienione przez Augustyna Bańkę teorie psychodynamiczne, humanistyczne, teorie cech i teorie poznawcze (Bilon, 2013, s. 44–45).

Drugim nurtem jest nurt krytyczny (postmodernistyczny). Badacze dokonują tu swoistej dekonstrukcji zarówno koncepcji kariery, jak i koncepcji rozwoju

zawodowego. Zamiast o „karierze”, postmodernistyczni badacze mówią raczej o „miejscu pracy w życiu człowieka”. Postulują kierowanie swoją karierą.

Najpełniej koncepcja „konstruowania” własnej kariery znalazła odzwierciedlenie w jednej z najważniejszych teorii ostatnich lat: teorii poradnictwa w projektowaniu życia (ang. *life-design counselling*). W teorii tej kariera rozumiana jest jeszcze szerzej. Zakłada się w niej, że współczesna kariera człowieka jest: kontekstualna (a dokładniej, możliwości rozwoju kariery zawsze są kontekstualne), dynamiczna (jest dynamicznym procesem), rozwija się nieliniarnie, cechuje się wieloma perspektywami i wypracowanym wzorcem osobowym (Bilon, 2013, s. 45).

We współczesnym poradnictwie zawodowym współwystępują zatem paradygmaty epistemologicznej niepewności (postmodernizm) i pewności (klasyka, pozytywistyczny paradygmat).

Bilon podaje, iż wśród ponad 3000 artykułów opublikowanych w latach 1999–2009 w najważniejszych czasopismach zajmujących się poradnictwem kariery i rozwoju zawodowego 55,9% artykułów prezentowało wyniki badań prowadzonych metodami ilościowymi, a 35,5% – metodami jakościowymi. A zatem – choć trend odchodzenia od paradygmatu pozytywistycznego w metodologii jest widoczny – nadal w międzynarodowym dyskursie dominują założenia badań ilościowych. Zwrot paradygmatyczny w analizach poradnictwa kariery (uznanie jakościowych metod badawczych) nie jest więc pełny, w praktyce zaś poradnictwa zauważa się odejście od poradnictwa dyrektywnego i poszukiwanie narracyjnych metod pracy z klientem. „Na poziomie podejść teoretycznych w poradnictwie kariery – pisze A. Bilon – zwrot paradygmatyczny zaowocował głównie przyjęciem perspektywy konstruktywizmu, a więc, jak pisze Jenny Bimrose, perspektywy, która zakłada, że ludzie sami konstruują i utrwalają rzeczywistość społeczną” (Bilon, 2013, s. 50–51).

W kontekście powyższej analizy ważne wydają się dokonania Marka Savickasa, który jest twórcą konstruktywistycznej teorii kariery (Savickas, 2002, s. 149–204), w myśl której jednostka samodzielnie konstruuje określona rzeczywistość, co wpływa na jej adaptację do środowiska.

Przewartościowanie paradygmatyczne w poradnictwie przyniosło również zmianę metod i technik badawczych. Wśród najczęściej stosowanych przez badaczy metod jakościowych należy wymienić: analizę przypadków (ang. *case study*); teorię ugruntowaną; analizę treści; badania narracyjne; konsensualne badania jakościowe (ang. *Consensual Qualitative Research*, CQR); fenomenologię; badania w działaniu i badania uczestniczące; badania biograficzne; badania

etnograficzne. Zdecydowanie najczęściej używaną techniką jest wywiad (Bilon, 2013, s. 52).

Poradnictwo zawodowe narodziło się w Polsce w latach 1918–1939 w okresie kapitalizacji gospodarki, wynikało z potrzeb jednostek niepewnych swych umiejętności i kompetencji oraz przemysłu poszukującej wykwalifikowanych pracowników. Metody badań były zdeterminowane diagnozowaniem potrzeb klienta – były to testy, ankiety, wywiady. Po II wojnie światowej ścieżki rozwoju poradnictwa rozeszły się w Polsce i Europie Zachodniej. Na Zachodzie teoretycy poradnictwa kontynuowali poszukiwania teoretycznych podstaw jego organizacji w badaniach psychologicznych, obejmujących behawioryzm, psychoanalizę i teorie humanistyczne. Doprowadziło to do rozwinięcia nurtów poradnictwa dyrektywnego, liberalnego oraz opartego na dialogu. Natomiast w Polsce, pod wpływem ideologii socjalistycznej i oficjalnej polityki państwa negującej bezrobocie, funkcjonowały jedynie instytucje państwowe rozwijające lub uświadamiające znaczenie pracy zawodowej i współpracy, podczas gdy podstawy teoretyczne badania takiej koncepcji pozostały zaniedbane (Lenart, 2020, s. 317).

W III Rzeczypospolitej widoczne są dwa paradygmaty badawcze. W badaniach empirycznych wykorzystywana jest fenomenologia, a rezultaty badań poddaje się interpretacji hermeneutycznej. Przedmiotem zainteresowania badaczy są najczęściej możliwości samorozwoju oraz ochrony autonomii zarówno radzącego się, jak i doradcy. Druga orientacja metodologiczna ma charakter postmodernistyczny; to krytyczny dyskurs w poradownictwie, który pojawił się pod wpływem gwałtownych przemian politycznych, ekonomicznych, społecznych i kulturowych w Polsce na przełomie wieków. Badacze szukali odpowiedzi na pytanie: komu potrzebne jest poradnictwo zawodowe? Badania w poradnictwie z wykorzystaniem metodologii tzw. szkoły frankfurckiej prowadził Józef Kargul, śledząc nadużycia i zaniedbania, problem wolności w poradnictwie czy władzy w relacji poradniczej oraz kwestie genderowe. Postmodernizm wpłynął na metodologię, wywołując debatę nad gotowością ludzi do korzystania z poradnictwa oraz metod i technik pracy doradców i organizacji poradnictwa. Ów zwrot metodologiczny wpłynął na praktykę poradnictwa, wytworzył się wówczas ponowoczesny system usług poradniczych, wyposażony w nowe, nieznane wcześniej w poradnictwie komponenty, jak marketing i komercja. Doradcy zawodowi zmuszeni zostali do konkurowania ze sobą. Wcześniejszy warsztat metodologiczny, oparty na psychologii i pedagogice, nie wystarczał do analizy i opisu nowej rzeczywistości w poradnictwie.

Poradnictwo zawodowe na częstochowskiej uczelni – powołanie kierunku studiów i budowa kadry dydaktyczno-badawczej

Początki poradnictwa zawodowego w Częstochowskiej uczelni przypadają na początek lat 80. ubiegłego wieku. W 1983 r. ówczesny rektor Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie Włodzimierz Brzezina udał się do Instytutu Kształcenia Zawodowego w Warszawie z propozycją podjęcia pracy na nowym kierunku pedagogika pracy przez Wandę Rachalską. Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego i Techniki Benon Miśkiewicz wyraził na to zgodę (Brzozowska, 2009, s. 3).

Na częstochowskiej WSP utworzono najpierw kierunek pedagogika pracy, a od 1986 r. specjalność poradnictwo zawodowe i pośrednictwo pracy. Należy podkreślić, że WSP w Częstochowie była pierwszą w kraju uczelnią ze studiami stacjonarnymi w tej specjalności (Brzozowska, 2009, s. 32). Należy dodać, że drugą uczelnią przygotowującą doradców zawodowych była Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie. Rachalska w obu uczelniach przygotowała programy studiów i stworzyła tym samym model kształcenia przedstawicieli nowego zawodu w Polsce w szkolnictwie wyższym.

Oprócz prac organizacyjnych rozwinęły się badania teoretyczne i praktyczne w zakresie doradztwa zawodowego. Wanda Rachalska stworzyła silny ośrodek badawczy, do którego oprócz niej należeli: Augustyn Bańka, Bernd-Joachim Ertelt oraz Jolanta Wilsz. Poniżej zaprezentowane zostaną ich sylwetki naukowe i dokonania w rozwoju badań i metodologii poradnictwa zawodowego.

Wanda Rachalska (z d. Wiebe) urodziła w rodzinie holendersko-polskiej w 1918 r. w Tbilisi. W 1922 r. jej rodzina powróciła do Polski, zamieszkując w Warszawie. Wkraczanie w dorosłość Wandy zakłócił wybuch II wojny światowej. W czasie okupacji w 1940 r. została aresztowana przez Gestapo, przez 11 miesięcy była przesłuchiwana na Pawiaku. Uratowała dwie żydowskie dziewczynki, za co w 1991 r. rząd Izraela postanowiła uznać ją Sprawiedliwą wśród Narodów Świata. Po wojnie zrealizowała studia psychologiczne pod kierunkiem prof. Stefana Baleya. Pracę doktorską napisała ze wsparciem kolejnej sławy naukowej – prof. Bogdana Suchodolskiego, a habilitację uzyskała w Polskiej Akademii Nauk (Lelińska, 2009, s. 46).

Od 1974 r. w ramach Ogólnopolskiego Seminarium Pracy, kierowanego przez Tadeusza W. Nowackiego i Zygmunta Wiatrowskiego, zajmowała się kształceniem przedzawodowym. Była redaktorką podręcznika Przygotowanie

uczniów do wyboru zawodu (Rachalska, 1981), opracowała w nim rozdział dotyczący metod poznawania ucznia przez nauczyciela i samopoznania ucznia oraz wiedzy zawodoznawczej. Wzięła udział w przygotowaniu (we współpracy z Z. Wiatrowskim) publikacji *Pedagogika pracy* (Warszawa 1975–1978), która – jak zauważył Nowacki (2009, s. 16) – promowała nową dyscyplinę naukową w Polsce. Jako pracownik Instytutu Kształcenia Zawodowego w Warszawie nawiązała kontakty z badaczami z Republiki Federalnej Niemiec oraz Francji, zapoznając się ze stosowaną na zachodzie metodologią badań w poradnictwie i metodyką pracy z klientem. Jej zasługą było zainteresowanie promowaniem poradnictwa zawodowego w Polsce przez prof. dr. Berndta-Joachima Ertelta, który po dziś dzień współpracuje z Katedrą Badań Społecznych Uniwersytetu Jana Długosza w obszarze realizacji przedsięwzięć projektowych (więcej miejsca poświęcono mu w dalszej części niniejszego opracowania).

W WSP w Częstochowie, przekształconej z czasem w Akademię, Wanda Rachalska pracowała w latach 1983–2000. Była organizatorką zespołu wykładowców i badaczy zajmujących się pedagogiką pracy i poradnictwem zawodowym w częstochowskiej uczelni. Pracowała również w Wyższej Szkole Pedagogicznej TWP w Warszawie.

Z jej inicjatywy doszło do powołania pierwszego w kraju towarzystwa integrującego środowisko doradców zawodowych. Stowarzyszenie Doradców Szkolnych i Zawodowych Rzeczypospolitej Polskiej powołano w 1991 r. Rachalska była jego przewodniczącą do 1995 r. (Lelińska, 2009, s. 47). Już po jej śmierci (w 2002 r.) towarzystwo było organizatorem Światowego Kongresu Poradnictwa Zawodowego.

Oprócz działalności praktycznej, organizacyjnej, Wanda Rachalska położyła duże zasługi w zakresie teorii. Jej wkład w rozwój pedagogiki pracy polegał na poszerzeniu pola badawczego o orientację zawodową jako element kształcenia przedzawodowego uczniów. Istotnymi ze względu na nowy przedmiot badań publikacjami były: *Wybór zawodu a wychowanie przez pracę w rodzinie* (1984) oraz *Problemy orientacji zawodowej* (1987). Obie powstały w czasie pracy Rachalskiej w Częstochowie. Pierwsza monografia była pionierska – badaczka wprowadziła w niej bowiem wychowanie przez pracę w rodzinie w spektrum zainteresowań pedagogiki pracy i określiła rolę rodziny w tym procesie (Wiatrowski, 2009, s. 23). Druga pozycja jest dziś uznawana za klasyczną w orientacji i poradnictwie zawodowym. Rachalska ukazała w niej – jak pisze Bożena Wojtasik (2009, s. 38) – „wieloaspektowość, wielostronność i interdyscyplinarność orientacji zawodowej”. Jej wkład do metodologii pedagogiki pracy związany

jest również z uściśleniem terminologii; zdefiniowała m.in. pojęcia: *orientacja zawodowa*, *przygotowanie do wyboru zawodu*, *poradnictwo zawodowe*, *wyбір oraz wybieranie zawodu*. Badaczka jako pierwsza zaproponowała wprowadzenie pojęcia *poradnictwo edukacyjno-zawodowe*, sygnalizując potrzebę holistycznego spojrzenia na proces poradnictwa w ciągu całego życia człowieka (Wojtasik, 2009, s. 39). W czasie pobytu w Częstochowie ważnymi publikacjami W. Rachalskiej były także: *Model orientacji życiowej w wyższej uczelni* (1994), *Poradnictwo zawodowe w wymiarze europejskim* (1999). W metodologii badań w zakresie pedagogiki pracy kładła nacisk na rozwój badań opartych na teorii cech osobowości człowieka, szukając nowych źródeł poznania osobowości. Uważała, że praca ma charakter „osobowościowotwórczy”. Rozwijała także gałąź badań, jaką stanowiło *zawodoznawstwo*, uznając, że wiedza o zawodach jest podstawowym wymogiem skutecznego poradnictwa profesjonalistów i orientacji zawodowej klientów (Kargulowa, 2009, s. 27; Rachalska, 1994/1995, s. 17–24). W artykule *Metodologiczne i teoretyczne problemy poradnictwa zawodowego* wyjaśniła, że „poradnictwo zawodowe może występować jako metoda (lub forma) działania rodziców, nauczycieli, wykwalifikowanych doradców zawodowych, psychologów, lekarzy lub jako ostatni etap w procesie orientacji zawodowej” (Rachalska, 1985, s. 352). W opinii Tadeusza W. Nowackiego Rachalska „współtworzyła pedagogikę pracy i należy ją postawić wśród tych, których udział został już uznany za ważny”; wymienił on ją obok Zygmunta Wiatrowskiego, Kazimierzy Korabiowskiej-Nowackiej i Stanisława Kaczora (Nowacki, 2009, s. 16).

Wanda Rachalska wyznaczała także kierunki dalszych badań i rozwoju dyscypliny. Rok przed śmiercią, w 2001 r., pisała o potrzebie:

- objęcia poradnictwem zawodowym całego społeczeństwa, w tym dorosłych, w aspekcie całościowym,
- rozszerzenie zadań zgodnie z potrzebami i etapem życia zawodowego klienta,
- profesjonalizacji różnych grup osób udzielających porad,
- stosowanie modelu poradnictwa zintegrowanego,
- wprowadzenie wiedzy zakresu poradnictwa zawodowego w szkolnych programach nauczania (Wiatrowski, 2009, s. 24).

Kolejnym znanym w polskim środowisku pedagogiczno-psychologicznym badaczem, związanym także z poradnictwem zawodowym w ówczesnej WSP w Częstochowie, był psycholog Augustyn Bańka. W czasie zatrudnienia w WSP w Częstochowie zajmował się recepcją najnowszych i aktualnych trendów na Zachodzie i świecie w zakresie poradnictwa zawodowego i ich

implementacją w polskiej edukacji i polityce społecznej. Poszerzył przedmiot badań poradnictwa zawodowego o kontekst międzynarodowy. Rozwinął koncepcję badań poradnictwa transnarodowego jako odpowiedź na wyzwania związane z globalizacją (w zakresie tzw. transnarodowego poradnictwa zawodowego – TPZ – oraz interkulturowego poradnictwa zawodowego – IPZ). Efektem prac były m.in.: *Transnacionalne poradnictwo zawodowe. Modułowy program podyplomowego kształcenia doradców zawodowych w zakresie eurodoradztwa* (2010a), *Transnacionalne poradnictwo zawodowe. Przewodnik dla studentów podyplomowego kształcenia w zakresie eurodoradztwa* (2010b). Bańka analizował zjawiska Brain Drain i Brain Gain w Polsce w warunkach międzynarodowej konkurencji na rynku pracy. Badał efektywne modele przechodzenia z edukacji na rynek pracy. Publikował m.in. na łamach periodyku „Kształcenie zawodowe. Pedagogika i Psychologia. Rocznik Polsko-Ukraiński”, wydawanego przez Akademię im. Jana Długosza w Częstochowie wspólnie z kijowskimi ośrodkami akademickimi. W jednym ze swych artykułów pisał m.in.:

Podstawy logiczne nowych form i metod działania poradnictwa transnarodowego zakotwiczone są w zmianach mentalnych, jakie dokonują się współcześnie pod wpływem globalizacji, rozpowszechniania się nowych technologii informacyjnych (ITL). Najbardziej oczywistym aspektem wyłaniającego się nowego paradygmatu poradnictwa transnarodowego jest fakt powszechności zmiany. Zmiany obejmują wszystkie kraje bez wyjątku, w wyniku czego państwa narodowe: zmieniają zasadnicze cele i zadania poradnictwa zawodowego w ogóle (punkt ciężkości przesuwają się z droższego i ograniczającego dostęp do usług doradczych poradnictwa indywidualnego w kierunku poradnictwa grupowego); dywersyfikują instytucje świadczące usługi doradcze; stymulują nowe potrzeby i oczekiwania ze strony osób przygotowujących się na rynkach edukacyjnych do wejścia na rynki pracy lokalne, narodowe i transnarodowe (Bańka, 2001, s. 291–292; 2017, s. 13–39).

Drugim kierunkiem dociekań naukowych, ukazującym nowe perspektywy badawcze dla poradnictwa zawodowego, otwartym przez Augustyna Bańkę, były analizy dotyczące jakości życia bezrobotnych i aktywnych zawodowo oraz wartości pracy w życiu ludzkim. Efektem była organizacja konferencji naukowych wspólnie z prof. Romualdem Derbisem (także WSP w Częstochowie) oraz opracowanie kilku monografii wieloautorskich (Bańka, Derbis, 1993; 1994; 1995).

Istotną rolę w dalszym rozwoju badań w interesującym mnie obszarze odegrała Jolanta Wilsz, która kontynuowała pracę zapoczątkowaną przez W. Rachalską. W odróżnieniu od wcześniej przybliżonych osób Wilsz była częstochowianką związaną na co dzień z uczelnią i miastem, wiele czasu i energii poświęciła w rozwój nowego kierunku studiów i badań nad poradnictwem zawodowym. Do jej zasług należy zainicjowanie współpracy z ukraińskim środowiskiem naukowym i powołanie w 1999 r. periodyku „Kształcenie Zawodowe: Pedagogika i Psychologia. Rocznik Polsko-Ukraiński”. Czasopismo stało się platformą integracji i wymiany poglądów, a także wyników badań najważniejszych przedstawicieli środowiska pedagogów pracy oraz teoretyków i praktyków poradnictwa zawodowego w kraju, a także na Ukrainie. W pierwszym numerze pisma jego współredaktor Tadeusz Lewowicki w taki oto sposób uzasadniał tę inicjatywę:

Społeczeństwa współczesnej Europy coraz lepiej zdają sobie sprawę, że jednym z podstawowych warunków ich pomyślnego rozwoju jest dobre wykształcenie. Obserwujemy liczne próby doskonalenia systemów edukacji i poszukiwania lepszych od dotychczasowych modeli oświaty. Starania o przebudowę modeli oświaty podejmowane są na Ukrainie i w Polsce, w państwach tworzących nowe ustroje społeczne i gospodarcze oraz kształtujących nowe stosunki sąsiedzkie. Powołanie wspólnego polsko-ukraińskiego periodyku naukowego, poświęconego problemom edukacji, jest w tych okolicznościach inicjatywą niezwykle ważną i pożyteczną. Prezentacja dorobku teoretycznego i doświadczeń praktycznych w zakresie oświaty stwarza szansę na określenie optymalnych rozstrzygnięć kwestii edukacyjnych w obu naszych Państwach. Nowe czasopismo z pewnością przyczyni się również do rozszerzenia i intensyfikacji współpracy pedagogów i nauczycieli polskich i ukraińskich (Lewowicki, 1999, s. nlb).

Periodyk był wydawany do 2018 r. wspólnie z ukraińskimi badaczami z Kijowa, reprezentującymi Narodową Akademię Nauk Ukrainy oraz Uniwersytet Zarządzania Oświatą w Kijowie. Redaktorami czasopisma byli: Tadeusz Lewowicki, Jolanta Wilsz, Iwan Ziazun oraz Nella Nyczkało. Kolejne numery periodyku wypełniały artykuły wybitnych znawców tytułowej problematyki w obu krajach. Swoje prace publikowali m.in. Henryk Bednarski, Augustyn Bańka, Bernd-Joachim Ertelt, Waldemar Furmanek, Ryszard Gerlach, Stefan M. Kwiatkowski, Tadeusz Lewowicki, Ryszard Parzęcki, Andrzej Radziewicz-Winnicki, Wojciech Walat, Zygmunt Wiatrowski oraz Gerogij Ball, Iwan Bech, Wasyl Kremitien, Olena Otycz, Walentyn Rybałka, Switłana Sisojewa i Iwan Ziazun.

Jeśli chodzi o osiągnięcia w zakresie metodologii badań, Jolanta Wilsz opracowała koncepcję stałych indywidualnych cech osobowości. Posłużyła się ideą twórcy teorii systemów autonomicznych Mariana Mazura (1909–1983), który zakładał, że człowiek jest systemem autonomicznym, a zatem prawa nim rządzące odnoszą się także do człowieka. Jednostka zatem podobnie jak system autonomiczny charakteryzują właściwości sterownicze. U człowieka są nimi cechy osobowości. Można wśród nich wyróżnić stałe indywidualne cechy osobowości w dziedzinie funkcji intelektualnych oraz stałe indywidualne cechy osobowości w dziedzinie stosunków interpersonalnych.

W pierwszej grupie cech częstochowska badaczka umieściła trzy cechy osobowości: „przetwarzalność” (umiejętność przetwarzania informacji, wykorzystania jej w sposób innowacyjny dzięki zdolnościom asocjacji i kreatywności), odtwarzalność (zdolność powtarzania wzorców i schematów) i talent (stopień zaawansowania w opanowaniu umiejętności w danej dziedzinie). Cechy te odpowiadają za optymalne wykorzystanie posiadanych informacji. Ich natężenie podlega stopniowaniu.

Natomiast druga grupa stałych indywidualnych cech osobowości odnosi się do relacji interpersonalnych. Wilsz zaliczyła do niej: emisyjność (dodatnia lub ujemna – w pierwszym przypadku jednostka wydaje resursy do otoczenia, w drugim – pobiera je), tolerancja (zdolność człowieka do reagowania adekwatnego i dobrowolnego zgodnie z oddziaływaniem otoczenia) i podatność (siła opierania się lub ulegania presji otoczenia, zdolność do adaptacji) (Wilsz, 2009, s. 90–91). Koncepcja badaczki wpisuje się w paradygmat klasyczny – pozytywistyczny badań w poradnictwie zawodowym.

Niemniej ważną postacią w historii i teraźniejszości częstochowskiego środowiska badaczy poradnictwa zawodowego jest Bernd-Joachim Ertelt: profesor Wyższej Szkoły Administracji Pracy w Mannheim oraz Uniwersytetu Jana Długosza w Częstochowie, wykładowca uniwersytetów w Heidelbergu, Mannheim i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Dzięki niemu Częstochowa, ale także całe środowisko w Polsce, nawiązało współpracę z Federalnym Urzędem Pracy w Niemczech. Rozwinął badania komparatystyczne w zakresie poradnictwa zawodowego w krajach Unii Europejskiej, które doprowadziły do konstatacji, iż problemy ludzi korzystających z poradnictwa zawodowego są bardzo zbliżone, jednak stosowane są w nich różne sposoby rozwiązywania problemów związanych z pracą zawodową. Pod jego kierunkiem ustandaryzowano narzędzia diagnostyczne stosowane w poradnictwie: testy osobowości Hollanda oraz metody bilansu kompetencji, pochodzące z Francji, „kurs inspiracji” dla długotrwale

bezrobotnych (Dania), model pracy centrów informacji zawodowej i teczek informacji o zawodach (Niemcy). Dzięki profesorowi nowości w zakresie metod i narzędzi badań w poradnictwie zawodowym są implementowane również na gruncie polskim. Rozwija on koncepcję całościowego doradztwa kariery (Bańka, Trzeciak, 2017, s. 188–189; Kukla, Górna, 2014, s. 7–9).

Współpracę z WSP w Częstochowie nawiązał w 1983 r. dzięki Wandzie Rachalskiej. Gdy zaproponowała mu ona wspólne dyskusje nad implementacją systemu zachodniego poradnictwa zawodowego do Polski, Ertelt (1982; 1990; 1992a; 1992b; 1994; 2003; Ertelt, Schulz, 2002; 2010) stwierdził: „[...] nie mogliśmy sobie wyobrazić [pracownicy uczelni w Mannheim – D.K.], jak można byłoby przenieść doradztwo zawodowe z demokratycznego i systemu gospodarczo-rynkowego do państwa socjalistycznego” (Brzozowska, 2009, s. 34). Był jednak zaintrygowany propozycją i potraktował ją jako wyzwanie. Po konsultacjach plany i programy nauczania w WSP w Częstochowie na kierunku pedagogika pracy zostały oparte na wzorach niemieckich ze szkoły w Mannheim. W 1994 r. pomógł w organizacji konferencji naukowej poświęconej pedagogice pracy w Częstochowie, prowadził wykłady dla studentów i pracowników (Brzozowska, 2009, s. 32).

Zakończenie

Ośrodek akademicki w Częstochowie miał niebagatelny wkład w rozwój badań nad pedagogiką pracy w Polsce w III RP, tworząc pierwsze w kraju specjalności kształcenia w tym zakresie dla studentów stacjonarnych. W Częstochowie powstał też silny ośrodek badawczy, współtworzony przez Wandę Rachalską, Augustyną Bańkę, Bernda-Joachima Ertelta i Jolantę Wilsz. Dzięki nim poszerzone zostało spektrum badań w zakresie poradnictwa zawodowego. Minione 40 lat działalności dydaktycznej i naukowej kadry skupiającej zasłużone dla rozwoju poradnictwa zawodowego w Polsce postaci przyczyniło się do przygotowania kolejnej generacji badaczy kontynuujących tę działalność. Należą do niej Joanna Górna, Wioleta Duda, Daniel Kukla.

Referencje

- Arthur, M.B., Lawrence, B.S. *Perspectives on environment and career*. Journal of Occupational Behaviour, 5 (1998).
- Bańka, A. (1993). *Bezrobocie jako przyczyna, skutek oraz kategoria opisu zmian mentalności. Rzeczywistość, stereotypy, ludzie*. W: A. Bańka, R. Derbis (red.), *Mysł psychologiczna w Polsce Odrodzonej*. Poznań–Częstochowa: Gemini.
- Bańka, A. (1994). *Jakość życia w psychologicznych koncepcjach człowieka i pracy*. W: A. Bańka, R. Derbis (red.), *Psychologiczne i pedagogiczne wymiary jakości życia*. Poznań–Częstochowa: Gemini.
- Bańka, A. (1995). *Jakość życia w psychologicznym doświadczeniu codzienności związanym z rozwojem zawodowym, pracą i bezrobociem*. W: A. Bańka, R. Derbis (red.), *Pomiar i poczucie jakości życia u aktywnych zawodowo oraz bezrobotnych*. Poznań–Częstochowa: Środkowoeuropejskie Centrum Ekonomii Działania Społecznego.
- Bańka, A. *Transnacionalne poradnictwo zawodowe w systemach kształcenia młodzieży do dorosłości i rynku pracy*. Kształcenie Zawodowe: Pedagogika i Psychologia. Rocznik Polsko-Ukraiński, 3 (2001).
- Bańka, A. *Ewolucja potrzeb i kontekstów rozwoju transnarodowego poradnictwa zawodowego*. Studia Poradownicze, 6 (2017).
- Bańka, A., Ertelt, B.-J. (red.). (2010a). *Transnacionalne poradnictwo zawodowe. Modułowy program podyplomowego kształcenia doradców zawodowych w zakresie eurodoradztwa*. Warszawa: Ministerstwo Gospodarki i Pracy.
- Bańka, A., Ertelt, B.-J. (red.). (2010b). *Transnacionalne poradnictwo zawodowe. Przewodnik dla studentów podyplomowego kształcenia w zakresie eurodoradztwa*. Warszawa: Ministerstwo Gospodarki i Pracy.
- Bańka, A., Trzeciak, W. (2017). *Rozwój myśli i profesjonalizacji poradnictwa zawodowego. Trop, dokonania, perspektywy*. Poznań–Katowice–Warszawa: Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, SWPS.
- Bilon, A. *Współczesne tendencje w badaniach poradnictwa kariery*. Studia Poradownicze, 2 (2013).
- Brzozowska, W. (2009). *Wspominając Wandę Rachalską (1918–2002)*. W: Ł. Baka, J. Górna, D. Kukła, G. Wieczorek (red.), *Współczesny wymiar doradztwa zawodowego w Polsce i na świecie*. Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego AJD.
- Budkiewicz, J., Kączkowska, J. (1987). *Z dziejów psychologii stosowanej w Polsce*. Warszawa: UW.
- Ertelt, B.-J. (1982). *Lernbedingungen für einen entscheidungsorientierten Berufs-wahlunterricht*. W: G.S. Seidel (Hrsg.), *Orientierungen zum pädagogischen Handeln*. Göttingen–Toronto–Zürich: Dr. C.J. Hogrefe, Verlag für Psychologie.
- Ertelt, B.-J. *Kształcenie specjalistów w zakresie poradnictwa pracy w przekroju międzynarodowym*. Acta Universitatis Wratislaviensis, 1249 (1990).
- Ertelt, B.-J. (1992a). *Europäisches Handbuch für Berufsberatung: Evaluationsbericht*. Berlin: CEDEFOP.
- Ertelt, B.-J. (1992b). *Weiterbildungsmodule in einer europäischen Dimension – pädagogische und didaktische Handreichungen für Ausbilder von Berufsberatern*. Berlin: CEDEFOP.

- Ertelt, B.-J. *Die Europäische Dimension in der Berufsberaterausbildung*. Educational and Vocational Guidance (AIOSP), 56 (1994).
- Ertelt, B.-J. (2003). *Metodyka oddziaływania informacyjnego z uwzględnieniem różnych grup odbiorców*. W: A. Łukaszewska, P. Bogdańska (oprac. i red.), *Nowe trendy w poradnictwie zawodowym u progu XXI wieku*. Warszawa: Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej.
- Ertelt, B.-J., Górna, J., Sikorski, G. (red.). (2010). *Brain Drain – Brain Gain. Modułowy program kształcenia dla doradców zawodowych. Projekt w ramach Programu Leonardo da Vinci (Transfer innowacji)*. Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego AJD.
- Ertelt, B.-J., Schulz, W.E. *Microcounseling für beraterische Entscheidungshilfen in Arbeitsberatung und Berufsberatung*. Der Berufsberater, 2 (1982).
- Ertelt, B.-J., Schulz, W.E. (2002). *Handbuch Beratungskompetenz. Mit Übungen zur Entwicklung von Beratungsfertigkeiten in Bildung und Beruf*. Leonberg: Rosenberger Fachverlag.
- Ertelt, B.-J., Schulz, W.E. (2010). *Podstawy doradztwa kariery z ćwiczeniami rozwijającymi umiejętności doradcze w świecie edukacji i pracy*. Warszawa–Kraków: Narodowe Forum Doradztwa Kariery.
- Kargulowa, A. (2009). *Poradnictwo zawodowe w poglądach Profesor Wandy Rachalskiej*. W: Ł. Bala, J. Górna, D. Kukla, G. Wieczorek (red.), *Współczesny wymiar doradztwa zawodowego w Polsce i na świecie*. Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego AJD.
- Kukla, D., Górna, J. (2014). *Prof. Dr. Bernd-Joachim Ertelt*. W: J. Górna, D. Kukla (eds.), *Vocational counselling: changes and challenges on the labour market. The jubilee book to honour professor Bernd-Joachim Ertelt on the occasion of the 45th anniversary of his research work, and 25 th anniversary as a member of the academic teaching staff of the Faculty of Pedagogy at the Jan Długosz University in Czeszochowa*. Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego AJD.
- Lelińska, K. (2009). *Wspomnienia o Pani Profesor Wandzie Rachalskiej*. W: G. Wieczorek (red.), *Wybrane aspekty doradztwa zawodowego*. Katowice: Śląsk.
- Lenart, J. *From traditional Carter guidance to life design counseling. Continuity and change*. Studia Poradczawcze, 9 (2020).
- Lewowicki, T. *Do Czytelników Polsko-Ukraińskiego, Ukraińsko-Polskiego Rocznika: Kształcenie Zawodowe: Pedagogika i Psychologia*. Kształcenie Zawodowe: Pedagogika i Psychologia. Rocznik Polsko-Ukraiński, 1 (1999).
- Ładyżyński, A., Aszkiełowicz, A. *Od poradnictwa do poradczawstwa. Dorobek teoretyczny i obszary badawcze subdyscypliny*. Studia z Teorii Wychowania, 11, 2(31) (2020).
- Łapot, M. (2020a). *Działalność Instytutu Psychotechnicznego i Poradni Zawodowej Patronatu nad Młodzieżą Rękodzielniczą we Lwowie (1925–1939)*. W: F. Byłok, M. Łapot, K. Rędziński (red.), *Spółczesność – kultura – wychowanie. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Januszowi Sztumskiemu z okazji 90-lecia urodzin*. Częstochowa: Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie.
- Łapot, M. *Poradnictwo zawodowe dla żydowskiej młodzieży szkolnej w Polsce w okresie międzywojennym*. Biuletyn Historii Wychowania, 43 (2020b).
- Nowacki, T.M. (2009). *Wspomnienie o Profesor Wandzie Rachalskiej*. W: Ł. Baka, J. Górna, D. Kukla, G. Wieczorek (red.), *Współczesny wymiar doradztwa zawodowego w Polsce i na świecie*. Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego AJD.

- Rachalska, W. (1985). *Metodologiczne i teoretyczne problemy poradnictwa zawodowego*. W: A. Kargulowa, M. Jędrzejczak (red.), *Teoretyczne i metodologiczne problemy poradnictwa*. Vol. 2. Wrocław: UW.
- Rachalska, W. (1994). *Model orientacji życiowej w wyższej uczelni*. Częstochowa: WSP.
- Rachalska, W. (1994/1995). *Stan poradnictwa zawodowego w Polsce i proponowane kierunki działania*. W: W. Brzozowska, W. Rachalska (red.), *Doradca zawodowy w warunkach przemian gospodarczych. Materiały pokonferencyjne*. Częstochowa: WSP.
- Rachalska, W. (red.). (1999). *Poradnictwo zawodowe w wymiarze europejskim*. Częstochowa: WSP.
- Savickas, M.L. (2002). *Career construction. A developmental theory of vocational behavior*. W: D. Brown, L. Brooks (eds.), *Career choice and development*. San Francisco: John Wiley & Sons.
- Wiatrowski, Z. (2009). *Profesor Wanda Rachalska – współtwórczyni pedagogiki pracy*. W: G. Wieczorek (red.), *Wybrane aspekty doradztwa zawodowego*. Katowice: Śląsk.
- Wilsz, J. (2009). *Teoria pracy. Implikacje dla pedagogii pracy*. Kraków: Impuls.
- Wojtasik, B. (2009). *Nowatorska perspektywa określenia działalności doradcy zawodu w monografii profesor Wandy Rachalskiej „Problemy orientacji zawodowej”*. W: G. Wieczorek (red.), *Wybrane aspekty doradztwa zawodowego*. Katowice: Śląsk.